

БАДҚОВОҚ ИНСОНЛАРГА АЧИНАМАН

Насриддин Афандидан ҳикматли латифалар

«Насаф» нашриёти
2010

Бадқовоқ инсонларга ачинаман (Насриддин Афандидан ҳикматли латифалар). Таржимон ва нашрга тайёрловчи: Тошкент давлат шарқшунослик институти талабаси Муҳаммадамин Тўхлиев. «Насаф» нашриёти, 2010. – 64 б.

Мазкур китобда бир неча халқларнинг севимли, қувноқ қаҳрамонига айланган Насриддин Афандининг кулги пардасига ўралган ибратли фикрлари, ҳаётининг турли босқичларида содир бўлган қизиқарли воқеалар жамланган.

Улар юзингизга бегубор табассум, тафаккурингизга туртки бўлишини истаб қоламиз.

Таржимон ва тўплаб нашрга тайёрловчи:
Муҳаммадамин Тўхлиев

ISBN 978-9943-18-038-3

© «Насаф» нашриёти, 2010 йил.

ҲАММАНИНГ АФАНДИСИ

Насриддин Афанди! Бу номни эшитишингиз билан беихтиёр лабингизга табассум, кўнглингизга фараҳлик югурди. Нега? Унинг латифаларида, кесатикларида, коса тагида нимкоса гапларида ибрат бор, кишини ўйлантиришга, теварак-атрофга теран кўз билан қарашга йўлловчи куч бор.

Бировни кулдириш катта санъат, машаққатли иш. Буни уддалаш учун эса илм, тажриба, ҳатто маънавий тарбия лозим. Бинобарин, Насриддин Афанди ҳаётига оид илмий, манқабавий адабиётларда унинг дастлаб отасидан илм ўрганганлиги, мадрасада таълим олгани, отаси вафотидан сўнг маълум муддат унинг ўрнига имомлик қилгани, қозилик вазифасида ишлагани, кейинчалик бир муршиди комилга қўл бергани, устозига бўлган муҳаббат туфайли у зот яшаган ҳудудга қўчиб келиб, умрининг охирида шу ерда яшаб, инсонларга ҳолис хизмат қилгани ҳақида маълумотлар ҳам берилади.

Юксак фазилат соҳибларига ҳамма халқ “эғалик” қилишга интилади, маълум маънода уни қизғанади. Бу ҳодисага бағрикенглик, холислик, яхши гумон ва хурсандчилик билан қараш керак. Бу ўша зотларга инъом этилган нодир истеъдод, обрў-эътибор, эъзоз туфайлидир.

Бинобарин, биз деймизки, Насриддин Афанди ўзбеки, тожикники, туркники, хуллас — ҳамманики!

Мазкур китоб Насриддин Хўжага нисбат берилган бир неча латифалар, Байрактар Учманнинг «Насриддин Хўжа ҳикоялари», Доктор Селами Шимшекнинг «Танланган Насриддин Хўжа фикралари (латифалари)», «Энг гўзал Насриддин Хўжа фикралари», Меҳди Айдиннинг «Мавлонодан ҳикоялар ва Насриддин Хўжадан фикралар» каби китоблари асосида тайёрланди. Бу ишни жону кўнгилдан, чин ихлос билан амалга оширган ёш мусанниф, мутаржим укамиз Муҳаммадаминнинг келгусидаги илмий, ижодий ишларида мувоффақиятлар тилаб қоламан.

Абдумурод Тилавов,
филология фанлари номзоди,
ЎзМУ' ўқитувчиси

Хўжа Насриддиннинг болалиги: Хўжа Насриддин болалигида ўткир зеҳнли, ҳаракатчан бир бола эди. У берилган саволларга ҳазил билан жавоб берар ва суҳбатдошини лол қолдирарди.

Маҳалласидаги ўртоқлари ҳам уни роса ёқтирар ва қизғонар эдилар. Чунки Хўжа Насриддин умуман уларнинг ўйинларига қатнашмас, аксинча ўйинларини бузар эди. Шундай бўлса ҳам ёшу қари уни бирдек ёқтиришар эди.

ЯМОҚЧИНИ ҚИДИРЯПМАН

Кичкина Насриддинни онаси чақирди:

– Насриддин ўғлим, қаердасан?

Насриддиндан жавоб йўқ. Зарур иши бўлганлиги учун онаси яна чақирди:

– Ўғлим, қаердасан? Жавоб берсангчи.

– Боғда эдим онажон, нима эди?

– Тезда ёнимга кел.

– Лекин зарур ишим бор эди.

– У ерда нима қилаяпсан?

– Эшагим охурида тўпим йўқолган эди, шуни боғда қидиряпман.

– Бу нима деганинг ўғлим? Ҳеч жаҳонда охурда йўқолган тўпни боғдан қидирадимми?

– У ер жудаям қоронғу. У ердан излаганим билан тополмайман.

ҚАЙСИ БИРИНГИЗ КАТТА?

Кичик Насриддиндан сўрадилар:

– Сен каттамисан, акангми?

Насриддин кўзларини катта очди. Кичкинагина бошида нима дундир ҳисоблади.

— Бир йил олдин онам менга аканг сендан бир ёш катта деган эдилар. Мана шу ҳисобга кўра ёшимиз тенг. Мен ўтган йилдан бери бир ёш улғайдим.

ЭШИККА КЎЗ-ҚУЛОҚ БЎЛ

Эски замонларда сўз танқис бўлганлиги учун қишлоқларда қўшни аёллар йиғилиб, кир ювиш учун дарё қирғоғига боришар эди.

Шундай кунларнинг бирида кичик Насриддин онаси чақириб:

— Гапларимга яхшилаб қулоқ сол, ўғлим, деди. — Биз қўшнилар билан кир ювишга кетаяпмиз. Биласан шу кунларда ўғри кўпайди. Зинҳор эшигимиздан узоққа кетма. Ўртоқларингга қўшилиб ўйинга чалғима. Уйда ўтир, эшикка кўз-қулоқ бўлгин. Ўзимни ақли ўғлимдан айланай, — деди ва Афандини бир ҳовуч нўхат билан сийлади.

Кичкина Насриддин:

— Хўп, — деди ва эшик олдида ўтириб олиб кутишни бошлади.

Онаси кетганидан бироз вақт ўтгач қўшниларидан бири Афандиларнинг уйига чиқди. У Афандига:

— Бугун оқшом уйингизга меҳмонга чиқамиз, ўғлим, тезда онангга айтиб қўй, — деди.

— Хўп бўлади, хола, — деди Афанди. Шу гапни айтишга айтдику, аммо онасига берган сўзи эсига гушди. Қандай бўлмасин бу хабарни онасига етказиши керак.

Роса ўйлади, фикрлади, сўнгра бир қарорга келиб уй эшигини жойидан кўпориб, кўтарганча дарё қирғоғига томон йўлга тушди.

Онаси эшикни кўтариб олган ўғлини кўриб ҳайрон бўлганича бақирди.

— Онажон, сиз менга эшикдан айрилма, эшикка

кўз-қулоқ бўл демаганмидингиз? Мен сиз айтгандай қилдим. Ҳам эшиқдан айрилмадим ҳам қўшниларимизнинг бу кеча бизникига чиқишларини сизга айтгани келдим.

ЙЎҚ ТУЯНИНГ БОШИ

Кичкина Насриддин болалигида онаси йигирган ипларни бозорга олиб бориб сотиб келарди. Вақт ўтган сари калавафурушларда инсоф қолмабди. Турли хил найранглар билан ипларни жудаям арзонга олишар экан.

Бир марта, икки марта, ўн мартаба — бора-бора бу найранглар Насриддиннинг жонига тегади. Яна бир кун алданганидан сўнг ўзига-ўзи ваъда беради. Мен ҳам шуларни бир алдайки, қилган барча найранглари ҳеч нима бўлмай қолсин, деди.

Бориб ҳамма жойларни қидириб кўрди ва каттакон туянинг бошини топди. Дарҳол ўтириб онаси йигирган ипларни туянинг бошига ўради ва каттакон бир бош калава ҳосил бўлди.

Тўғри бозорга йўл олди. Ҳар доим ип сотадиган сотувчининг олдига бориб каттакон калавани унга берди. Калавачи калавани кўриб чиқиб нархини сўради ва пулини тўлади. Берган пули жудаям оз эди. Насриддин бироз ўйга толди ва калаваининг асл баҳоси шу деб пулни олди.

Аммо айёр калавачи бу ҳолдан шубҳаланди. Бундай калавага берган пули оз эди. Калавачи:

— Насриддин, ишқилиб алдаётган бўлмагин; калавани ичида бошқа нарса йўқми? — деб сўради.

Насриддин жиддий бир қиёфада:

— Йўқ туянинг боши, — деди ва калавачи уйга келгач калавани ечди ва ичидан каттакон туянинг боши

чиққанини кўриб асабийлашди.

Насриддин яна бир кун бозорга борганида калавачи унинг йўлини тўсиб деди:

— Мендек ёши катта бир инсонни алдагани уялмадингми? Калавангни ичидан туя боши чиқди.

Насриддин мана энди бу одамга дарс бериладиган вақт келди, деб ўйлади ва:

— Амаки, мен сизни алдамадим. Сиз сўраган вақтингизда йўқ туянинг боши демаганмидим, — деди.

НОВДА

Афанди мактабга борган илк куни синфга кириб деворга осиб қўйилган новдани кўриб кўрқиб кетди ва ўқитувчисидан сўради:

— Устоз, бу нима?

— Новда, — деди ўқитувчи.

— Бу нима учун керак?

— Шўхлик қилган болаларни уриш учун керак. Биласанки новда жаннатдан чиққан.

Кичкинагина Насриддин айёрона кулди:

— Яхши устоз, — деди, — жаннатдан чиққан нарсани нима қиладилар?

Ўқитувчи бироз ўйлади, лекин хаёлига ҳеч нима келмагач:

— Оловга отишади, — деди.

Насриддин яна айёрона кулиб қўйди. Танаффус вақтида ўқитувчи синфдан ташқарига чиқиши биланоқ Афанди деворга осиглиқ новдани олиб барча синфдошларини ҳайрат ва кўрқув тўла нигоҳлари остида печкага ташлади. Ўқитувчиси синфга қайтиб кириб калтакни жойида кўрмади ва аччиқланиб сўради:

— Девордаги калтакни ким олди? Ўқувчилар нима дейишни билмай ҳаммалари Афандига қарашди.

Ўқитувчи буни дарҳол сезиб қолиб Афандининг ёнига келди. Унга эгилиб аста сўради:

– Калтакни сен олдинги, Насриддин?

– Ҳа, – дея бошини қимирлатди.

– Нима учун олдинг?

Насриддин ўқитувчининг жаҳлини чиқармаслик учун астагина деди:

– Ўзингиз бироз олдин жаннатдан чиққан нарса-ни оловга ташлаш керак, – деган эдингиз. Мен ҳам калтакни печканинг ичига отдим, – деди.

КИРҚ ЙИЛДА БИР .

Насриддин ёшлигида нима иш буюрса тескарисини қиладиган бола эди. Отаси нима иш буюрса албатта тескарисини қиларди. Охири отаси ўғлининг бу феълига бир чора топди. Афандига бирор иш буюрмоқчи бўлса ўша ишнинг тескарисини айтарди.

Бир куни отаси билан Насриддин тегирмондан қайтар эдилар. Йўлда бир анҳордан ўтишлари керак эди. Кўприк жуда ҳам торлиги учун, юкли ҳайвоннинг кўприкдан ўтиши хавfli. Юқларига бирор-бир зарар етмаслиги учун отаси Насриддинга:

– Ўғлим, мен кўприкдан ўтаман. Сен эса эшакни олиб кўлдан ўтасан, – деди.

Насриддин устига ун юкланган эшакни жиловидан ушлаб олиб анҳордан ўтарди. Ёз ойлари бўлгани учун сув кўп эмас эди. Насриддин бемалол қийналмай анҳордан ўтаётган эди. Отаси кўприкдан ўтиб Насриддинни кузата бошлади ва қоплар бир томонга оғганини кўрди. Буюрган ишини тескари қиладиган ўғлига:

– Ўғлим, қопларни эҳтиёт қил. Мен тарафдаги қоп сувга ботай деб қолди. Унга асло тега кўрма. Қопларни эҳтиёт қил.

Кичик Насриддин қопларга қаради. Ҳақиқатдан отаси тарафдаги қоп сувга ботай деб қолган. Ўзига ўзи деди:

– Шу ёшимгача отам айтганини тескарисини қилдим. Шу сафар отамнинг айтганини қилайин. Бир хурсанд бўлсинлар.

Отасининг айтганини қилди. Сувга ботай деб қолган қопга бор кучи билан осилди. Осилиши билан қопдаги ун сувга тушиб кетди. Бу манзарани кўрган отаси афсус билан:

– Нима қилиб қўйдинг, ўғлим! – деб бақирди.

Насриддин отаси хафа бўлганини тушунмасдан:

– Ҳеч нарса, ота. Доим айтганингизнинг тескарисини қилардим. Қирқ йилда бир отамни айтганини қилай, дегандим, мана аҳвол, – деди.

Йигитлик йиллари: Болалигидаги каби йигитлигида ҳам ҳазилкаш бўлган Насриддин, бошида салла билан мадраса кўрганлигини ва зиёлилардан эканлигини доимо исботлади. Сўралган саволларга суҳбатдошини қониқтирадиган жавоблар топар, аммо барибир ҳазилкашлиги устун келар, ўртоқлари билан ҳазиллашмай тура олмас эди.

БУ ҲАМ КИЧИКЛИК ҚИЛАДИ

Насриддин мадрасада ўқиётган вақтда ёшлар орасида турли хил пичоқ, таёқ олиб юриш одат тусига кирган эди. Ўша вақтларда Насриддиннинг бошида ҳам турли хаёллар кезаётганди. У ҳам ҳавас қилиб, ёнида пичоқ олиб юришни бошлади.

Аммо ўша вақтда Оқшаҳарда бир қанча воқеалар бўлиб ўтди. Оқшаҳарга янги келган миршаббоши турли хил тигли анжомларни олиб юришни таъқиқлади.

Бир кун текширув ўтказилаётган эди. Насриддиннинг ёнидан каттакон пичоқ чиқди. Уни дарҳол миршаббошининг олдига олиб боришди.

Миршаббоши жаҳлдор бир одам эди. Насриддинга бақириб:

— Хадемай мулла бўласан. Муллага пичоқнинг нима кераги бор? Сен қурол олиб юриш таъқиқланганини билмасмидинг? Агар бир ёмонлигинг бўлмаса буни олиб юрмасдинг. Бу пичоқни нимага олиб юрганингни дарҳол менга айтасан ёки жазоингни оласан, — деди.

Насриддин ўзини йўқотиб қўймади, аммо миршаббошининг саволига мос бирор жавоб эсига келмади.

— Пичоқни бирор ёмон ниятда олиб юрганим йўқ. Мен бу билан китобдаги хатоларни тузатаман.

Бу гапни эшитиб миршаббоши янада аччиқланди.

— Сен мен билан ўйин ўйнаяпсанми, мулла? Ҳеч

жаҳонда шу билан хатолар тузатиладими?

Ёш Насриддин кулиб:

– Нималар деяпсиз? Баъзида шундай хатолар бўладики, бу ҳам кичиклик қилади.

ИНСОНЛАР ҚАЧОНГАЧА ТУГИЛИБ ЎЛАДИЛАР?

Насриддин Хўжа мадрасада ўқиб юрган вақтларида салла ўраб юришни одат қилган эди. Тез орада содда қишлоқликларнинг ва халқнинг эътиборига тушади. Ҳамма Насриддин билан ҳурмат билан муносабатда бўлар эди ва бу Насриддинга жудаям ёқарди. Улар билан суҳбатлашаркан, хоҳламаса ҳам ўзини бир билимдон каби тутар, барча саволларга мос жавоб берарди. Фақатгина бу саволлар ичида шундай саволлар ҳам бўлар эдики, уларга жавоб бериш анча мушкул эди.

Кунлардан бир куни суҳбат давомида бир одам:

– Мулла Афанди, айтолмайсизми инсонлар – яна қачонгача туғилиб ўладилар? – деб сўрадилар.

Савол анчагина мураккаб эди. Суҳбатдошини қониқтирадиган жавоб топиш осон эмас эди.

Аммо уни Мулла Насриддин дейдилар. Қандай савол остида қолсинки унга жавоб беролмасин! Суҳбатдоши эътироз билдира олмайдиган бир жавоб топди:

– Жаннат билан жаҳаннам тўлгунича!

Уйланиши ва фарзандлари: Насриддин Хўжа мадрасани битириб Оқшаҳарга жойлашиб олгач ёр-дўстлари унга муносиб бир қиз топиб, чиройли тўй қилиб уйлантиришади. Аммо бу турмуш унчалик бахт олиб келмади. Латифаларидан ҳам билсак бўладики, Хўжанинг хотини юзсиз ва ҳаёсиз бир аёл бўлган. Хўжани роса қийнайди. Латифаларидан Хўжани яна бир хотини бўлганини билсак бўлади.

НИМАНИ ЙЎҚОТИБДИ?

Хўжа Насриддин бир куни қаҳва ичиб ўтирар экан, кўшнларидан бири ёнига келиб:

— Хўжа Насриддин, сенга бир ёмон хабарим бор, — деди. Афанди хавотирланиб:

— Э, тезроқ гапирсанг-чи қанақа хабар олиб келдинг?

— Афандим, сенинг хотининг ақлини йўқотибди. Хўжа Насриддин узоқ ўйга толди.

Кўшниси:

— Хўжа Насриддин, нимани ўйлаябсан? — деди.

Хўжа Насриддин бошини қимирлатди:

— Бизни хотиннинг ақли умуман йўқ эди, ҳайронман, нимани йўқотибдийкин?

СУЗИШНИ БИЛАСАН, ШУНДАЙМИ?

Афандининг иккита хотини бор эди. Бир куни суҳбатда иккаласи бирдан:

— Афандим, тўғриси айтинг, қайси биримизни кўпроқ ёқтирасиз? — деб хавотирланиб сўрашди.

Хўжа Насриддин:

— Иккалангизни ҳам севаман, — деса ҳам хотинларини ишонтира олмади. Турли хил саволлар...

Кичик хотини:

— Майли, — деди, — иккаламиз ҳам бир вақтда сувда чўкаётган бўлсак, қайси биримизни биринчи қутқарардингиз?

Хўжа Насриддин, худди айтилганлар ростдан ҳам бўлаётгандек, катта хотинига айтди:

— Эй, хотин! Сен озгина сузишни билсанку. Шундай эмасми?

Болалари: Ўғли бироз катта бўлгач, бўш вақтларида у билан гаплашишдан завқ олган Хўжа Насриддин ўғлининг заковатини билиш учун саволлар сўрар, ўзини ҳазилкашлик кучини фарзандида кўриб ғурурланарди.

Насриддиннинг бир қизи ҳам бўлгани латифаларидан маълум. Аммо ўғлига кўпроқ эътибор берган.

ЁДГОР

Хўжа Насриддиннинг ўғли дунёга келди. Болага исм қўйиш керак. Кўшни хотинлар:

— Насриддин, шу боланинг исмини сен қўйсанг, — дедилар.

Насриддин келиб боланинг қулоғига азон айтгандан сўнг:

— Ё Алика бин Насриддин (Эй Насриддин ўғли Алика), — дея бақирди. Ҳамма ҳайратда қолди. Хотинлардан бири:

— Ўғил болага аёл исмини қўядими, Хўжа ? Ёки сиз буни билмайсизми? — деб эътироз билдирди.

— Боланинг ўғил эканлигини биламан. Ўғил болага аёл исмини қўйиш билан у аёл бўлиб қолмайдику! Тўғриси айтсам, мен хотинимни жуда севаман. Мободо, ўладиган бўлса, исми мерос қолсин. Ўғлимни чақирганимда, хотинимни хотирлайман. Шунинг учун ўғлимга хотинимнинг исмини қўйдим, — деб жавоб берди Насриддин.

МЕН ЎРГАТМАДИМ

Насриддин Хўжа бир куни беш-олти ёшлардаги ўғлининг қўлидан ушлаб, бозорда айлантириб юрганли. Афандининг танишларидан бири боланинг келажакда отаси каби ҳозиржавоб одам бўлиш-бўлмасли-

гини билиш учун унга бир бақлажонни кўрсатиб:

— Ўғлим, айтчи бу нима? — деб сўради.

Бола ўйламасдан:

— Кўзи очилмаган сигир боласи, — деб жавоб берди.

Хўжа суҳбатга қўшилди:

— Э амакиси, мен ўргатмадим. Ўғлим жуда ақлли, ўзи топди.

КЎЗАНИ СИНДИРМАСДАН ОЛДИН

Афанди бир куни қизини ёнига чақириб, қўлига бир кўза берди ва:

— Шу кўзани чашмадан тўлдириб кел. Синдиришни асло хаёлингга келтирма, — деди ва қизининг юзига икки шапалоқ туширди.

Кизи йиғлаб-йиғлаб чашмага кетди. Бу воқеани кўрган қўшнилари Насриддиндан аччиқландилар:

— Эй Афанди, бола кўзани синдирмади-ку, нега уни урасан?

Афанди қошларини чимириб уларга жавоб берди:

— Кўзани синдириб бўлгач уришининг нима фойдаси бор?

СЕНИ ҚОЛДИРИБ КЕТГАНИ УЧУН ЙИҒЛАЯПМАН

Хотини ўлганидан сўнг Афанди бир куни шўрва пиширди. Ўғли эса шўрвани сузиб дастурхонга қўйди. Ота-бола дастурхонда қарама-қарши ўтирарди. Ўғли шошқалоқлик қилиб, отасини кутмасдан бир қошиқ шўрва олиб ичди. Иссиқ шўрва томоғини куйдирди. Кўзига ёш келди. Хўжа боланинг кўзидаги ёшни кўриб:

— Нимага йиғлаяпсан, ўғлим? — деди.

Ўғли:

— Раҳматли онам бу шўрвани жуда ҳам ёқтирар эди. У хаёлимга келди, — деди.

Ўғлининг сўзлари Афандини ҳам ғамгин қилди. Аммо ўғлим овқатни есин деб дарҳол шўрвадан бир қошиқ олиб ичди. Унинг ҳам оғзи, томоғи куйди, кўзидан ёшлар келди. Буни кўрган ва ич-ичидан кулган айёр ўғил:

— Ота, сиз нимага йиғлаяпсиз? — деб сўраганда Хўжа ичидан бир оҳ чекиб:

— Раҳматли онанг фаришта бир аёл эди. Ўлгач эса сен каби болани менга мерос қолдирди. Шунга йиғлаяпман, — деди.

Хўжа Насриддиннинг эшаги: Насриддин Афандининг эшаги кўп латифаларида учрайди. Баъзи вақтларда йўқолиб қолади, Хўжани ранжитади; баъзи вақтларда қўшниси сўрайди, Хўжа уни бермайди. Бироқ қизиғи шундаки, Насриддин эшагисиз, эшак эса Насриддинсиз ишни уддалай олмайдилар.

КИМГА ИШОНАСАН?

Бир куни Хўжа Насриддиннинг қўшниси келиб, эшагини бериб туришни илтимос қилди. Лекин Афандининг умуман бергиси келмади. Шунинг учун:

— Эшагим бу ерда эмас, биттасига бериб юбордим,— деди.

Аммо аксига олиб ўша пайт офилдаги эшак ҳанграб юборди...

Қўшниси Афандининг ёлгон гапирганини билиб қолиб таъна қилди:

— Уят, Афанди. Мендан уялмасанг бошингдаги саллангдан уял. Қара, эшагинг шу ерда экану, сен йўқ дейсан.

— Ҳамма айб сенда, — деди унга қарши Хўжа. — Мен инсон бўла туриб менга ишонмайсану, ҳанграган эшакка ишонасанми?

АГАР УСТИДА БЎЛСАЙДИМ...

Афанди бир куни довдирабми, нимадир бўлиб эшагини йўқотибди. Кўшиқ, ғазал айтиб, у тоғ сеники; бу тоғ меники деб қидира бошлабди. Қидирмаган ери, сўрамаган жойи қолмабди. Қидираркан баъзида қўллари кўкка кўтариб:

— Оллоҳим сенга шукрлар бўлсин, — дея дуолар қилармиш. Хўжани бу аҳволда кўрган танишлари ха-

вотирланиб сўрадилар:

— Э Афанди нималар қиляяпсан? Жонинг соғ бўлсин, аммо эшагингни йўқотдинг, шунга шукр қиласанми?

Афанди:

— Э қўшнилар, деди. — Ҳа, эшагимни йўқотдим, уни қидиряпман. Эшак устида бўлмаганимга шукр қиляяпман. Агар мен ҳам эшакнинг устида бўлсайдим, аҳволим нима бўлар эди?

БИТТА УМИДИМ ҚОЛДИ

Яна бир куни Афанди эшагини йўқотиб қўйди, аммо умуман хавотир олмади. Ер ёрилиб ерни ичига кириб кетмадику, албатта бирор жойдан чиқади, деб ўйлади. Шу ўй билан:

“У ер сеники, бу ер меники” деб қўшиқ айтиб кезиб юрганмиш.

Йўлда бир танишига дуч келди. Эшагини йўқотиб хавотирланмасдан қидириб юрган Афандидан ҳайратланиб сўради:

— Хўжа Афанди, ажойиб одамсан. Қўшиқ айтиб эшак қидириладими? Бақириб етти маҳаллани оёққа тургиздинг-ку!

Хўжа унинг сўзларига кулиб деди:

— Бир умидим шу тоғнинг орқасида қолди. У ердан ҳам тополмасам, ҳамма ёқни остин-устун қилиб ташлайман....

Хўжа Насриддин — Домла: Насриддин Хўжа мадрасани битириб, ижозат олгач, маҳалла катталари уни маҳалла масжидига имом этиб сайлашди. У ҳам катта иштиёқ билан ишга киришди. Ортиқча ном қозонмаса ҳам бориға қаноат қилиб юраверар эмиш.

БИЛГАНЛАР БИЛМАГАНЛАРГА ЎРГАТСИН

Хўжа Насриддин бир куни ваъз ўқиш учун курсига чиқади. Қора жилдли китобни очганидан сўнг:

— Эй жамоат, бугун сизларга нимани айтишимни биласизларми? — деб сўради.

Жамоат:

— Йўқ билмаймиз, — дедилар.

Шунда Хўжа:

— Агар билмас экансиз, нимага тушунтириб сизнинг бошингизни оғритай, — деб курсидан тушди. Орадан бир қанча кун ўтганидан сўнг Хўжа яна курсига чиқди. Яна шу саволни тўплаған жамоатга берди:

— Эй жамоат, бугун сизларга нимани айтишимни биласизларми? Жамоат олдиндан тайёргарлик кўриб кўйган. Ҳаммалари келишиб олиб:

— Албатта биламиз, — дедилар.

Бу сафар Хўжа:

— Демак биласизлар. У ҳолда нимага такрорлаб, бошингизни оғритайин, — деб курсидан тушди.

Орадан бир қанча вақт ўтди. Хўжа яна курсига чиқди. Бир-икки йўталганидан сўнг, худди шу саволни сўради. Жамоат олдиндан гаплашиб, келишиб олганларидек:

— Хўжам, баъзиларимиз биламиз, баъзиларимиз билмаймиз, — дедилар.

Хўжани ким ҳам тузоққа тушира оларди.

– Ундай бўлса нимага сизларнинг вақтингизни ўғирлаб ишингиздан қўяйин. Билганлар билмаганларга ўргатсин, – деб нарсаларини йиғиштириб курсидан тушди.

МИНБАРДАН ТУШИШ ҲАММИ?..

Хўжа минбарга чиққан кунлари масжид тиқилинч бўлармиш. Яна кунлардан бир куни ваъз ўқиш учун минбарга чиқди. Ёнида доимо бирга олиб юрадиган кичик ўғли ҳам минбар пастида ўтирганмиш.

Хўжа намозни ўқиб бўлгач, атрофдагиларга бир қараб чиқди. Фойдали бир мавзуда гапирмоқчидай яхши ўрнашиб олди. Томоғини қирди... Жамоат кўзларини Хўжага қаратган, нимани гапирар экан деб кутишяпти. Хўжа эса уларга нигоҳ ташлаб чиқди...

Ўйлади, ўйлагани билан хаёлига ҳеч нима келмади.

Хўжа қарадики, гапиргани бирор гап топа олмаяпти, ҳақиқатни айтишга қарор қилди:

– Эй жамоат, – тўғриси айтганда бугун сизларга жуда ҳам фойдали бир мавзуда гапирмоқчи эдим. Аммо ҳаммасини унутиб қўйдим. Гапиргани бирор нарса топа олмаяпман.

Хўжанинг бу самимий эътирофи олқишларга сабаб бўлди. Шу пайт минбар пастида ўтирган ўғли ўрнидан туриб деди:

– Ота, агар хаёлингизга бирор нима келмаётган бўлса минбардан тушиш ҳам келмаяптими?..

Қозилиги: Хўжа Насриддин бир вақтлар Оқшаҳарда қозилик қилади. Қозилик қилиш осонми? Турли хил ажойиб воқеалар гувоҳи бўлди. Зукколиги билан ҳеч кимни ранжитмасдан ҳақ бўлганга ҳаққини, ҳақсизга жазосини берди.

ХЎЖАНИНГ ЎҒЛИ МАҲКАМАДА

Насриддин Хўжа қозилик вақтларида ўғли кўчада ўйнарган, йўлдан ўтаётган одамни “эшак” деди.

У киши роса аччиқланди. Эртаси куни маҳкамага бориб, боладан шикоят қилди.

Хўжа нима қилсин? Даъвогар ҳақли. Шундай бўлсада ўғлини жазодан сақлаб қолишни ўйлаб, ўғлига:

– Сен маҳкамага тўрт оёқли бир ҳайвонга ўхшаб юриб бор, – деди.

Даъвогар маҳкамага келди. Шикоятини такрорлагач Хўжа сўради:

– Кимдан шикоят қиляяпсан? Даъвогар ерда ғариб ҳолда турган болани кўрсатди.

– Ёнингизда турган мана шу боладан.

– Сенга нима деди?

– Эшак, – дея орқамдан бақирди.

Хўжа кулиб деди:

– Эй барака топгур, у сенга ўз отини айтибди. Қозини ҳузурига ҳам қандай келганини кўрмадингми? Сиз каби комил бир инсонга бунақанги бир эшак даъво қила оладими?

СЕН ҲАМ ҲАҚЛИСАН

Бир куни Хўжанинг олдига бир-бирини ёқалаб, икки киши келди. Дастлаб биринчиси ёниб-куйиб даъвосини айтди. Хўжа диққат билан тинглагач:

– Ҳақлисан, – деди. Шунда иккинчиси:

– Воқеа аслида бундай бўлганди, мени ҳам тингланг, – деди. Шундай тушундирдики, тўғри демасдан иложи йўқмиш.

– Сен ҳам ҳақлисан, – деди Афанди.

Хотини бу ҳукми эшитиб:

– Эй Афанди, бу қанақаси? Иккаласи ҳам баббаробар ҳақ бўлиши мумкинми? Ё у ҳақли ёки бу, – дейиши билан Хўжа:

– Сен ҳам ҳақлисан, – деди.

ҚОРА ЖИЛДЛИ КИТОБНИ КЕЛТИРИНГ

Афанди қози лавозимида ишлаётган кунларнинг бирида бир одам ёнига келиб:

– Афанди жаноблари, ўтлоқда ўтлаётган, бир сиз бир сизни сузиб ўлдириб қўйса нима қилиш керак? – деб сўради.

Афанди эса:

– Ҳеч нима қилиш керак эмас, – деди. – Тилсиз бир ҳайвонга қон даъвоси очилмайдику.

Афандининг бу сўзлари у кишини барча қўрқувларини тарқатиб юборди:

– Соғ бўлинг қози жаноблари, бизнинг сиз сизнинг сизни нариги дунёга жўнатиб юборибди, – дейиши билан Хўжа қошларини чимириб:

– Ундай бўлса тўхта, масала жиддийлашди; менга қора жилдли китобни олиб келинг, – деди.

Насриддин Хўжа – муаллим: Насриддин Хўжанинг билимига ишонган Оқшаҳар катталари Хўжага ишониб уни мактабга ўқитувчи қилиб тайинлашди. Болаларни жуда ҳам севган Афанди уларни яхши тарбиялаш учун жонини Жабборга бериб ишлади, ишида муваффақиятга эришди.

ЗАҲАРЛИ ПАҲЛАВА

Оқшаҳарнинг катталари маслаҳатлашиб Насриддин Афандини мактабга ўқитувчи этиб сайлашга қарор қилдилар. Масалани Хўжага айтишган эди у ҳам қабул қилди. Хўжани билими ҳам яхши эди. Болаларни яхши тарбиялаш учун Афанди қўлидан келганини қилди. Уни бундай фидокорона ишлашидан хурсанд бўлган бир киши мактабга бир патнис паҳлава жўнатди. Хўжа паҳлавани стол устига қўйди. Бахтга қарши шу пайт Афандини чақириб қолдилар. Кетмаса бўлмас эди. Аммо хаёли паҳлавада. Патнисни синфда қолдирса болалар еб қўйишини ўйлади.

– Болалар, ёшлик қилиб бу паҳлавадан зинҳор еб қўйманг. Паҳлавани жўнатган одам унчалик яхши одам эмас. Менга ҳар доим ёмонлик қилишни хоҳларди. Паҳлавага заҳар ҳам қўшган бўлиши мумкин. Еган ўлади. Мен тезда қайтаман, – деб танбеҳ берди.

Ўқувчилар бир оғиздан:

– Тегмаймиз, Хўжам, – деб жавоб бердилар. Афанди болаларнинг сўзларига унчалик ишонмади, лекин кетишга мажбур эди. Иши чўзилгандан чўзилди. Афандининг хаёли паҳлавада. Болаларнинг қорни ҳам роса очқади.

Шумтака болалар паҳлавани ейиш учун кичкина бир ишора кутишаётган эди.

Ўқувчилар орасида Афандининг жияни бор эди. У

айёрликда илоннинг ёғини ялаган бир бола эди. Қорни росаям очган бола патнисни олди, бир ишора билан қолган болаларни ҳам тўплади. Бу ақлли бола дарҳол бир чора ўйлади . Бориб Афандининг қаламини синдириб яна жойига ўтирди. Афанди ишини тугатгач, хонага кирди . Кириши билан синган қаламни кўриб капалаги учиб кетди.

— Ким синдирди бу қаламни? — деб бақирди. — Ким синдирган бўлса мен ҳам унинг суякларини синдираман!

Болалар жим...

Ниҳоят жиян айбини бўйнига олди.

— Қаламимни нимага синдирдинг? — сўради Афанди.

Бола айёрлик қилиб, кўзидан ёшлар оқизиб деди:

— Хўжам, ёзаётган эдим, ручкам синди. Сизнинг қаламингизда ёзсам сиздай чиройли ёзармиканман, деб қаламингизни олдим, уям синиб кетди.

Афанди:

— Хўш кейинчи?

— Кейин эса қаламингиз синганига сиз жудаям аччиқланасиз, деб ўйлаб жудаям кўрқдим. Кўрққанимдан ўзимни сувга ташламоқчи бўлдим. Аммо кўлнинг суви ифлос бўлмасин деб ундай қилмадим. Ўзимни синф деразасидан отмоқчи бўлдим, аммо кўл-оёғим синар эди холос, унда ҳам ўлмас эдим. Шу пайт хаёлимга паҳлава келди. Нима бўлса бўлсин шу заҳарли паҳлавани еб ўлай дедим. Ўтириб ҳаммасини едим, аммо қаранг ҳалигача тирикман. Энди нима қилсангиз ҳам ихтиёр сизда, — деб бўйнини эгди.

Афанди аччиқлансинми, кулсинми?

— Сен бу кетишда мендан ҳам ўтасан, — деди ниҳоят.

Хўжа Насриддин ва болалар: Насриддин Афандининг ҳазилкашлиги катта бўлгач ҳам давом этди. Болаларга бўлган меҳрибонлиги ва уларга қилган турли хил найрангларини яхши биламиз. Болалар ота-оналаридан олдин Хўжа Насриддин томонга югуришар эди ва ундан дардларига даво топишар эди.

ПУЛИНИ БЕРГАН ХУШТАКНИ ЧАЛАДИ

Бир куни Хўжа Насриддин Оқшаҳар бозорига кетаётган эди. Болалар йўлини тўсишди:

– Хўжам, қаерга кетаяпсиз?

– Бозорга кетяпман, болалар.

Болалар бақришни бошлади.

Бириси айтди:

– Менга бир хуштак олиб келинг.

Яна бири айтди:

– Менга ҳам бир хуштак олиб келинг.

Афанди бошини силкитиб:

– Яхши болалар, – деди.

Ҳаммаси хуштак олиб келишни талаб қилди, аммо пул беришни ҳеч ким ўйламасди. Ичларидан бири Хўжанинг ёнига келиб пул узатди:

– Менга ҳам хуштак олиб келинг, – деди

Оқшомга яқин Афанди бозордан қайтаётганда болалар яна унинг йўлини тўсишди:

– Қани менинг хуштагим?

– Менинг хуштагим қани?

Афанди секингина тўрвасидан бир дона хуштак чиқариб, пул берган болага узатди.

Қолган болалар:

– Хўжам, қани бизнинг хуштаклар? – деб сўрадилар.

Хўжа кулимсираб маъноли жавоб берди:

– Пулини берган хуштакни чалади.

ЙЎКОЛИБ ҚОЛГАН ОЁҚЛАР

Қирғоқда ўйнаётган болалар Хўжа Насриддин келаётганини кўриб:

– Келинлар Хўжага бир ҳазил қиламиз, — дейишди ва ҳаммалари биргаликда оёқларини сувга тикиб, “Шу сенинг оёғинг, бу менинг оёғим” дея бир ўйин қилдилар.

Хўжа яқинроқ келгач:

– Хўжам, оёқларимизни йўқотиб қўйдик, ҳаммаси бир-бирига аралашиб кетди. Бизга йўл кўрсатинг, оёқларимизни топиб олайлик, — дедилар.

Хўжа бу ишга ҳазил аралашганини сезиб кулимсиради. “Мен ҳозир оёқларингизни топиб бераман”, деди. Атрофига қаради, кўзига илинган бир дарахт шохини олиб сувга тикди. Сув ичидаги оёқларга новда билан урди. Калтак еган болалар сакрашиб, ҳовузда югура бошлашди.

Афанди кулиб деди:

– Кўрдингизми болалар, оёқларингизни қанчалик тез топиб бердим.

ЎЙИН ЎЙНАЁТГАН САЛЛА

Бир куни маҳаллада ўйнаётган болалар Насриддин Афандининг эътиборини тортишди. Тўхтаб, уларни томоша қила бошлади. Болалигини эслаб уларнинг ўйинига қўшилиб кетди. Аммо бир шўх бола Хўжанинг салласини олдию шерикларига отди. Салла кўлдан-кўлга ўтиб, бўғча сифатида доирани айланиб чиқди. Хўжа ҳам саллани оламан деб, бу ердан у ерга, у ердан бу ерга роса югурди, аммо ололмади. Ўйин устаси бўлган болалар саллани бериб қўярдими? Охири Хўжа нафас ростлаб:

– Болалар, ундай қилманглар, яхши иш қилмаяп-сизлар, – деса ҳам таъсир қилмади. Ҳеч ким саллани олиб келиб бермади. Аслида салланинг ҳам саллалиги қолмаган эди.

Хўжа Насриддин салласини ололмаслигини бил-гач у ердан кетишдан бошқа иложи қолмади. Эшагига миниб салласиз йўлга чиқди.

Хўжани йўлда бош кийимсиз кўрган танишлари-дан бири:

– Эй Насриддин Хўжа, салланга нима бўлди?

Хўжа кулиб шу жавобни берди:

– Нима бўларди, болалиги эсига тушиб қолди. Ма-ҳаллада болалар билан ўйнапти.

ҲАММАСИНИНГ ТАЪМИ БИР

Насриддин Хўжа бир куни эшагига боғдан узум юклаб уйга қайтаётган эди. Болалар йўлини тўсиб:

– Хўжам, бизга озгина узум беринг, – деб сўради-лар. Хўжа атрофига қаради. Болалар жуда ҳам кўп эди. Ҳаммасига бир шингилдан узум берса саватда узум қолмасди.

Саватдан бир шингил узум олиб болаларга тарқат-ди.

Болалар ҳайрат билан:

– Афанди, бу нима қилганингиз? Доналаб ҳам узум бериладими?– дедилар.

Насриддин кулимсираб:

– Тўғри айтасизлар, болалар,– деди. – Аммо бир дона есаларинг нимаю, бир шингил есаларингиз нима. Кўп еган билан таъми ўзгармайди. Саватдаги узумлар-нинг таъми бир хил.

МЕН ШУНДОҚ ҲАМ ТУШМОҚЧИ ЭДИМ

Хўжа Насриддин бир куни эшагини югуртирар экан, ҳайвоннинг оёғи қоқилиб кетиб, Хўжани устидан ағдариб юборибди. Буни кўрган маҳалла болалари Хўжанинг атрофини ўраб олдилар ва ҳаммаси бир оғиздан:

– Вой, Хўжа эшакдан йиқилиб тушди! Хўжа эшакдан йиқилиб тушди! – деб бақириб-чақира бошлашди. Хўжа ўрнидан турди ва уст-бошини қоқди. У ҳақида гапираётган болаларга бир қараб олди. Сўнгра ҳеч нарса бўлмагандай гап бошлади:

– Нимага куляпсизлар, болалар? Мен шундоқ ҳам тушмоқчи эдим.

ДАРАХТДАН У ЁФИГА ЙЎЛ БЎЛСА....

Маҳалладаги болалар бир куни Насриддин Афандининг ковушларини олиб қўйишга қарор қилишди:

– Келинлар, Хўжани дарахтга чиқарамизда ковушларини олиб қўямиз, – деб ўзларича келишиб олишди. Шу вақт Хўжа ҳам келди.

– Нима қилаяпсизлар болалар? Пичир-пичир қилиб нимани гаплашаяпсизлар? – деган эди ичларидан бири:

– Хўжа Афандим, сизнинг бу дарахтга чиқиб-чиқа олмаслигингизни гаплашаётган эдик, – деди.

– Нега чиқолмайман? Сиздан яхшироқ чиқаман, – деди Афанди. Шундай дедику, лекин ичида: «Сиз болалар менга ўйин қилаяпсизлар албатта. Мен сизга ўйин қанақа бўлишини кўрсатаман», деб ковушларини ечиб, белига қистириб олди. Болалар ҳайрат билан бақирди:

— Хўжам, ковушларингизни нимага ёнингизда олиб кетаяпсиз? Ёки дарахтда юрмоқчимисиз?

Насриддин Хўжа билгандай кулимсираб:

— Дарахтга чиқишимни хоҳламаётганмидингиз? Ковушларим ёнимда бўлгани яхши. Қаранг, дарахтдан у ёғига йўл бор. Ковушларимни кийиб уйимга кетаман, — деди.

Хўжа Насриддин ва қўшнилари: Хўжа Насриддин масъулиятсиз, лоқайд, ношуд одамларни ёқтирмас эди. Қўшнилари орасида ҳам шундайлар борлиги учун Хўжа Насриддин ундай инсонларга дарс бериб чарчамас эди.

ТУҚҚАН ҚОЗОН

Хўжа Насриддин бир куни қўшнисидан қозон бериб туришни илтимос қилибди. Қозонни ишлатиб бўлгач қайтариб олиб борди. Қўшнисини синаш учун қозоннинг ичига бир кичкина идиш солиб қўйди.

Қўшниси эшикни очиб, Хўжа Насриддиндан сўради:

– Бу нима, Хўжам?

Хўжа жавоб берди:

– Қўшни, қозонинг туғди.

Қўшниси пасткашроқ одам экан. Бундан жуда хурсанд бўлибди. Қозонни тезда Хўжадан олиб эшикни юзига ёпибди. Хўжа бу воқеадан сўнг озгина вақт эшик олдида туриб қолибди ва кейинроқ қўшнисига бир дарс бериб қўйишни ўйлаб уйига кетибди.

Орадан бироз вақт ўтибди. Бир куни яна Хўжа қозонни сўрабди. Қўшниси кулиб:

«Қозон билан бирга бирор нима келади, албатта» деб ўйлади ва қозонни дарҳол бериб юборди.

Орадан бир кун ўтди, икки кун ўтди, ўн кун ўтди аммо на қозондан хабар бор, на Хўжадан. Ниҳоят қўшниси Хўжа Насриддиннинг эшигини тақиллатди:

– Хўжа, бизни қозон нима бўлди?

Хўжа:

– Гапиргани тилим бормаяпти қўшни, бошинг омон бўлсин. Қозонинг ўлди...

Қўшниси:

– Қозон ҳам ўладими, қўшни? – деган эди, Хўжа айна вақти эканлигини билиб деди:

– Э виждонсиз, туққанига ишонасану, ўлганига ишонмайсанми?..

Хўжа Насриддин ва ўғрилар: Хўжа Насриддин билан ўғрилар ўртасида доимо бир ғавфо чиқиб турар эди. Баъзиларига дарс берар, баъзиларига эса мол-мулкни ўғирлатиб юборар эди.

КЎРПА КЕТДИ, ҒАВФО БИТДИ

Бир куни ярим тунда, Афандининг эшиги ёнида шовқин бўлди. Афанди чиқиб шовқин сабабини билмоқчи бўлди. Шу вақт хотини уйғониб:

— Эй Афанди, сизга нима зарур? Ётиб ухланг, деса ҳам Афанди қулоқ солмади.

Кўрпани устига ташлаб ҳовлига чиқди. Шовқин сабабини билишга уринар экан, келган ўғри билдирмасдан устидаги кўрпани олиб қочди. Хўжа озгина вақт совуқ қотгач, ичкарига киришга мажбур бўлди. Шу вақт хотини деразадан овоз бериб:

— Афанди нима бўлибди? Шовқин сабабини била олдингми?

— Жанжал бизнинг кўрпа учун бўлаётган экан, хотин. Кўрпа кетди, ғавфо битди.

ЎҒРИНИНГ ОРҚАСИДАН

Бир куни Афандининг уйига ўғри кирибди. Ўғри қўлига нима кирса олиб халтасига солармиш. Ётган хонасида буни сезиб қолган Афанди, уйдаги нарсаларнинг бир қисмини олиб ўғрининг орқасидан тушди. Ўғри уйига кириб эшигини ёпмоқчи бўлганда Афанди ҳам ичкарига кира бошлади.

Ўғри Афандига қараб сўради:

— Нима хоҳлайсан, сен бу ерда нима қиласан?

Афанди:

— Нима истардим, — деди. — Биз бу уйга кўчмадикми?..

ЯНГИСИНИ ОЛАМАН

Афандининг уйига ўғри кирибди. Шовқиндан Афандининг хотини уйғониб кетибди. Хўжага айтди:

– Хўжа, уйимизга ўғри кирибди, столни ўғирляпти.

Хўжа жавоб берди:

– Олиб кетсинлар, янгисини оламиз.

Хотини яна айтди:

– Хўжа, ўғри стулни ўғирляпти.

Хўжа жавоб берди:

– Олиб кетсинлар, янгисини оламиз.

Хотини яна айтди:

– Хўжа, Хўжа, мени олиб кетяптилар.

Хўжа жавоб берди:

– Жуда яхши, янгисини оламан.

ЎРДАК ШЎРВА

Хўжа Насриддиннинг уйида егани ҳеч нарса йўқ эмиш. Куруқ нон олиб кўлга борибди. Кўлда ўрдаклар сузиб юрган эмиш. Хўжа ҳам нонни сувга ботириб ея бошлабди. Хўжани кўрганлардан бири:

– Хўжам нима қилаяпсан? – деб сўради.

Хўжа хафа ҳолда жавоб берди:

– Ўрдак шўрва ичаяпман.

ОЛДИРИБ ТАШЛА

Бир одам Хўжа Насриддиндан сўради:

– Бошим оғрияпти, нима қилай?

Хўжа Насриддин жавоб берди:

– Менинг тишим оғриётган эди, олдириб ташлашдан бошқа иложим қолмади...

ХАЧИРЛАРНИ ХҲРКИТМАСАНГ...

Афанди бир кишидан «Ўлим қандай бўлади?» деб сўрайди. «Инсоннинг оёқ-қўли муздай қотиб қолади», дея жавоб беради ҳалиги одам.

Афанди қиш пайти даладан қайтар экан, йўлда жуда совуқ қотади, оёқ-қўли музлаб уюшади. «Ўлдим, шекилли», деган ўй билан йўл четидаги қабристонга киради. Янги қазилган очиқ мозорга кириб ётади.

Қоронғи тушгач, беҳосдан қўнғироқ овози эшитилади. «Нима гап?» дея қизиқиб ўрнидан туради. Иттифоқо, бу пайт йўлдан устига чинниворлар ортилган хачир карвони ўтаётган экан. Зим-зиё тун, жимжитлик қўйнида Афанди кутилмаганда ўрнидан тургани учун хачирлар ҳуркиб дуч келган томонга қоча бошлайди. Тўполонда бир неча идиш синади. Хачир эгалари Афандини тутиб олиб, роса дўппослайди.

Бечора Афанди туртиниб-суртиниб, зўрға шаҳарга етиб келади. Уни бундай паришон ҳолда кўрганлар қаердан келаётганини сўрашади. Афанди охиратдан, деб жавоб беради. «У ерда нима гаплар?» деб сўраганларга Афанди: «Идиш ортилган хачирларни ҳуркитмасанг, ҳаммаси жойида бўлади!» деб айтади.

* * *

Бу жуда орифона бир жавобдир. Бу дунёда чинниворчиларнинг хачирларини чўчитмаганлар ва финжонларнинг синишига сабаб бўлмаганлар, яъни Аллоҳ ва бандаларининг ҳаққини поймол қилмаганлар, бировга озор етказмаганлар нариги томонда азобга ҳам, жазога ҳам дучор бўлмайди.

ДУНЁНИНГ МУВОЗАНАТИ БУЗИЛАДИ

Бир куни Насриддин Хўжага:

— Ҳар тонг одамларнинг бир қанчаси у томонга, бир қанчаси бу тарафга кетади, сабаби нима? — деб сўрадилар.

Насриддин Хўжа:

— Агар ҳаммаси бир томонга йўналганда дунёнинг мувозанати бузилади ва дунё тўнтарилиб кетарди, — деб жавоб берди.

КЎК МУНЧОҚ КИМДА БЎЛСА УНИ

Афандининг икки хотини бор экан. Бир куни хотинларидан бирини бир чеккага тортиб унга бир кўк мунчоқ берибди ва: — Буни ол, яшир ва кундошинга ҳеч нима дема, — деб уқтирибди.

Орадан бир қанча вақт ўтиб, иккинчи хотинига ҳам кўк мунчоқ бериб худди шу нарсани айтибди.

Бир куни хотинлар Афандининг қайси бирини кўпроқ яхши кўриши ҳақида баҳс ва мунозарага киришибди. Келиша олишмагач, масалани Афандидан сўрашибди:

— Қайси биримизни кўпроқ севасан?

Хўжа хар иккисига ҳам маъноли қараб қўйиб:

— Кўк мунчоқ кимда бўлса ўшани — дебди.

ТЎРТ ТАҢГА КАМ БЕРИНГ

Етгита кўр бир дарёнинг қирғоғига келишибди ва дарёнинг нариги тарафига ўтишни хоҳлашибди. Фақат дарёдан кечиладиган жойни билишмас ва кўришмас эмиш. У ерда кутаркан, сувнинг овозидан билдиларки бир одам сувнинг нариги тарафидан ўзлари тарафга сузиб келяпти. Кўрлар сўрадилар:

– Сен кимсан?
– Мен Насриддин Хўжаман
– Модомики сен сувни кечиш жойини билар экансан, бизни ҳам ўтказиб қўй, биз сенга ҳақ тўлаймиз, – дедилар.

Хўжа Насриддин уларга:

– Майли, одам бошига 2 тангадан оламан, – деди. Кўрлар рози бўлдилар. Хўжа Насриддин уларга:

– Кўзи озгина ёруғликни сезадиганлар қўлимдан тутсин, – деди.

Кўрлар Хўжа Насриддин айтгандай қилдилар. Хўжа олдинда, кўрлар орқада қўл ушлашиб дарёнинг ўртасига келгач, икки кўрнинг оёқлари тойиб, сувга оқиб кетдилар. Қолган кўрлар фарёд қила бошладилар: “Вой-дод, икки дўстимиз оқиб кетишди”

Хўжа Насриддин: “Вой-бўй, нимага бақиряпсизлар? Икки кўр оқиб кетган бўлса, тўрт танга камроқ беринг”, дебди кўрларга.

ҲАММА КЎРСИН ВА МЕНИ НИМАЛАР ЧЕККАНИМНИ АНГЛАСИН

Афанди эшагини бозорга олиб бориб даллолга берди. Бир харидор чиқиб эшакнинг тишини кўрмоқчи бўлибди. Эшак у бечорани тишлаб олди. Бошқа бир одам мижоз бўлди, эшакнинг думини кўтариб қармоқчи бўлган экан бефаросат эшак, у одамни тепиб ётқизиб қўйди.

Даллол қарасаки эшак ҳеч кимни ёнига яқинлаштирамаяпти.

– Хўжа, деди, – бу бефаросат эшакка умуман харидор чиқмайди, олиб кет буни, – деди.

– Мен ҳам аслида буни сотгани олиб келмадим, ҳамма кўрсин, менга қанчалар қийинлигини билсин деб, олиб келдим, – деди Афанди.

ЯХШИСИ ЮЗМА-ЮЗ КЕТИШ

Болалар билан Хўжа Насриддин биргаликда дарс қилиб келишар экан, Хўжа Насриддин эшакка тескари минган ҳолда ўтирар ва сўраганларга:

– Олдинда кетсам, орқада қолиб кетишади, кўролмайман, орқада қолсам, улар мени кўролмайдилар, энг яхшиси юзма-юз кетиш, – деди.

БУ ҒАРИБ БОШИМ БАҒДОДНИЯМ КЎРАДИМИ?

Бир куни Насриддинни ҳурмат қилган бир киши келиб, ундан хат ёзиб беришни илтимос қилди:

– Сен хатни чиройли ифода қиласан, бир хат ёзиб бер, – деди.

– Хат қаерга кетади? – сўради Хўжа Насриддин.

– Бағдодга, – деди у одам.

– Бу ғариб бошим Бағдодниям кўрадимми?

– Нега Бағдодга кетишинг керак?

– Буни тушунмайдиган жойи йўқ. Менинг ёзувим жудаям хунук. Фақатгина ўзим ўқий оламан. Шундай экан, бу мактубда ёзганларимни тушуниш учун фақатгина ўзим ўқиб беришим керак.

АЛБАТТА ОЙ КЎПРОҚ Фойдали

Кунлардан бир куни Хўжа Насриддиндан:

– Куёш кўпроқ фойдалими ёки ойми? – деб сўрабдилар.

Хўжа Насриддин ўйлаб ўтирмай жавоб берди:

– Ой кўпроқ фойдали.

– Нега Хўжам?

— Биласизларки, куёш кундузи чиқади. Ой эса кечалари чиққани учун атрофга нур таратади. Албатта ой кўпроқ фойдали-да.

УНИНГ УСТИ БИЗНИКИДАН КИРРОҚДИР

Афанди бир куни кир ювиш учун кўлга кетган хотини ёнига борибди. Тўсатдан бир қарға келиб қағ-қағлаб совунларини олиб қочиб кетибди. Хотинининг аччиғи чиқибди. Афанди босиқлик билан:

— Эй хотин, нега аччиқланасан? Майли, битта совунни олса-олсин. Унинг усти бизникидан кирроқдир, — деди.

МЕНГА ҚАРАБ ЕР ҲАЙДАШНИ ЎРГАН

Афанди бир куни ер ҳайдаётганмиш. Шу атрофдаги бир тошбақа даланинг четида қимирламай турганмиш. Хўжа Насриддин:

— Эй тошбақа, дангасалик қилиб ётгунча, менга қараб ер ҳайдашни ўрган, — дебди.

ХАТНИ МЕНДАН БОШҚА ҲЕЧ КИМ ЎҚИМАГАН

Афанди бирор кишига хат ёзадиган бўлса, мактубни ўзи олиб бориб берармиш. Бир куни Хўжа Насриддиндан сўрадилар:

— Афанди, модомики хат ёзар экансан, нега шунча қийналиб олиб бориб берасан? Хўжа Насриддин:

— Мен олиб бормасам хат бекорга кетади, чунки хатни мендан бошқа ҳеч ким ўқий олмайди, — деб жавоб берди.

НАРВОН ҚАЕРДА БЎЛСА ҲАМ СОТИЛАВЕРАДИ

Афанди бир куни елкасига нарвон олиб, боғнинг деворига тираб тепага чиқди ва боққа тушди. Боғбон буни кўриб қолиб:

– Сен кимсан ва бу ерда нима қиляпсан? – деган эди, Афанди дарҳол нарвон олдига келиб:

– Эй деҳқон, нарвон сотаяпман, – деди. Боғбон:

– Бу ерда нарвон сотиладими? – деган эди, Хўжа Насриддин дарҳол жавоб берди:

– Эй деҳқон, нарвон қаерда бўлса ҳам сотилаверади.

ШУНЧА МЕҲНАТЛАРИМ НИМА БЎЛАДИ!

Афанди бир куни бир нечта тустовуқ сотиб олиб, тозалаб, пишириб, идишга солиб, ўзи дўстларини меҳмонга чақиргани кетибди. Шу вақт бир ҳазилкаш одам пишган тустовуқларни олиб, тирик тустовуқларни уларнинг ўрнига солиб қўйибди. Хўжа Насриддин уйига келиб идиш қопқоғини очиши билан тустовуқлар учиб кетади. Афанди лол бўлиб қолибди ва бироз вақт ўтгач шундай деди:

– Эй Оллоҳим! Ўзинг қудратинг билан тустовуқларни ҳаётга қайтардинг ва у бечораларнинг раҳмини единг. Аммо менинг ёғим, тузим, қалампирим, оловим, ўтиним, сарфлаган пулларим нима бўлади, уларни қаердан оламан?

НЕГА ҲОЛВА ҚИЛИБ ЕМАЙСАН?

Хўжа Насриддиннинг бир куни роса ҳолва егиси келибди. Ўрнидан туриб тўғри баққолнинг олдига борди. Баққолдан сўради:

- — Сенда ун борми?
- Бор.
- Ёғ борми?
- Бор.
- Асалчи?
- Бу ҳам бор.

Нихоят Хўжа Насриддин:

— Ҳой инсон, модомики ҳаммаси бор экан, нима учун ҳолва қилиб емайсан? — деди.

КИМНИНГ ИЧИ ЁНЯПТИ?

Хўжа Насриддиннинг дўстларидан бири уйига меҳмонга чақирди. Бироз суҳбатлашиб ўтиришгач, асал билан қаймоқ олиб келишди. Хўжа Насриддин нон билан асални, қаймоқни еганидан сўнг бармоғи билан асал косасини сидира бошлади. Мезбон:

— Хўжам, — деди, — асалнинг ўзи ичингни ёндиради.

— Кимни ичи ёняпти Оллоҳ билади, — деди Насриддин.

ЭШАК УЧИШНИ ЎРГАНИБДИ

Бир куни Афанди эшагини миниб баланд жарлик қирғоғида кетаётган эди. Тўсатдан эшакнинг оёғи қоқилиб кетди. Афанди нима бўлаётганини тушуниб етмасдан, эшак жарга кулаб тушиб парча-парча бўлиб кетди.

Афанди бир оз вақт ортидан қараб тургач шундай деди:

— Бизни эшак учишни ўрганибди, аммо кўнишни ўрганмабди.

БУ ОДАМНИНГ ҚЎЛИДА УЛҒАЙГАН

Бир куни Хўжа Насриддиннинг қўшнисининг қозони ўғирланибди. Қозоннинг эгаси қозони бозорда ким ошди савдосига қўйилганини эшитиб, ўғрини ушлаб маҳкамага олиб келди. Хўжа Насриддинни ҳам гувоҳ қилиб кўрсатди.

Қози сўради:

— Бу қозон фалончи одамники эканлигини биласанми?.

Хўжа Насриддин:

— Кичик бир идишлигидан бери биламан. Бу одамнинг қўлида улғайган...

АҚЛИНГ БЎЛСА КЎЛГА ОТ

Хўжа Насриддиннинг уйида ўтин тугаган эмиш. Хотини: “Хўжам, ўтинимиз тугаб қолди, тоққа бориб озгина ўтин кесиб келинг, аммо ўтин қуруқ бўлсин”, деб тайинлабди.

Хўжа Насриддин ўтин тергани кетди. Ўтинларни уловига юклаб, уйга қайтар экан:

“Бу ўтинлар ёнармикан” дея эшак устидаги ўтинларга гугурт чаққан экан, ўтинлар ёниб кетибди. Елкасига олов теккач, ҳайвон қоча бошлабди. Хўжа Насриддин эшакнинг орқасидан бақирармиш:

— Ақлинг бўлса ўзингни кўлга от!..

МЕН ҲАМ УНИНГ ҚИЗИНИ ШУНДАЙ УРАМАНКИ

Хўжа Насриддиннинг хотини отасининг уйига борибди. Суҳбатлашиб ўтиришган вақтда отаси аччиқланиб, бир шапалоқ туширибди. Хотини уйга келгач бўлган воқеани Хўжа Насриддинга айтибди.

Хўжа Насриддинни бу ишдан аччиғи чиқибди, хотинини бир шапалоқ тушириб дебди:

– Бор, ўша отангга айтгинки, у мени хотинимни қандай урган бўлса, мен ҳам унинг қизини шундай ураман.

ОЛТИТА БАРМОҒИМ БЎЛМАГАНИ УЧУН

Хўжа Насриддиннинг бир куни жуда ҳам қорни очқабди. Иштаҳа билан овқат еяётганмиш. Ўша ердаги одамлардан бири:

– Хўжам, нега бешала бармоғингиз билан еяпсиз? – деган экан, Хўжа Насриддин:

– Олтита бармоғим бўлмагани учун, – дебди.

КЕЙИН АРАЛАШМАЙМАН

Хўжа Насриддин бир кеча тушида қўшни хотинлар уни уйлантирганларини кўрибди. Ҳаяжон билан уйғонибди. Қарасаки хотини ёнида ухлапти. Тезда уни туртиб уйғотибди:

– Жудаям беғам санда ўзиям. Ўрнингдан тур! Қўшни хотинлар мени уйлантириб устингга кундош олиб келишади. Ҳайдаб юбор шу хотинларни. Кейин аралашмайман...

ЮРАГИМ

Хўжа Насриддин бир куни қишлоқ йўлида кетаётган экан, кучли бир зилзила бўлибди. Эшакдан тушиб ерга ётиб шукр қила бошлабди. Уни бу аҳволда кўрганлар:

– Хўжа Насриддин, нега бунчалик шукр қилаяпсан? – деб сўрадилар.

Хўжа Насриддин:

— Уйда бўлмаганимга. Бизнинг хароб уй бу зилзилага дош беролмасди. Агар уйда бўлганимда эди, ҳозир қулаб тушади, деб юрагимни ҳовучлаб ўтирардим, — дебди.

ҲАМ ҲАММОМДА ПАРЛАНАМАН, ҲАМ ЁМҒИРДА ҲЎЛ БЎЛАМАНМИ?

Афанди хотинининг қариндошларидан бирининг тўйи бўлаётган эмиш. Афанди уйига келиб, ювиниб-тараниб янги кийимларини кийиб тўйга бормоқчи бўлибди. Аммо хотини турли хил баҳоналар билан уни ҳаммомга жўнатибди.

Хўжа Насриддин ҳаммомдан тез ювиниб чиқиб, янги кийимларини кияётган экан, ҳаво айниб қаттиқ ёмғир бошланибди. Хўжа Насриддин кийимларини тугунга жойлаб кўчада югуриб кета бошлабди ва тўй бўлаётган ерга етиб келибди.

— Тинчликми Афанди, бу нима юриш? — дея сўрашибди.

Афанди жавоб берди:

— Ҳам ҳаммомда парланаман, ҳам ёмғирда ҳўл бўламанми?..

ҚУЁН ШЎРВАСИНИНГ ШЎРВАСИ

Кунлардан бир куни бир овчи Хўжа Насриддиннинг уйида меҳмон бўлибди. Овлаб келган қуённи пишириб ўзларига чиройли бир зиёфат тайёрлашибди. Уларнинг иккаласи ҳам бу зиёфатдан жуда мамнун бўлишибди.

Орадан бир кун ўтиб яна Хўжа Насриддиннинг эшиги тақиллабди. Бир қанча бегона инсонлар :

— Хўжа Насриддин, биз қуён олиб келган овчининг қўшниларимиз, — деб таклиф қилинмасдан ичкарига киришибди.

Овқатланиш вақти бўлгани учун, Хўжа Насриддиннинг хотини кечадан қолган қуён гўштидан шўрва пишириб меҳмонларнинг олдига қўйибди. Шундай қилиб улардан қутулибди.

Орадан бир қанча кун ўтиб Хўжа Насриддиннинг уйига яна меҳмонлар келишибди. Хўжа уларга анграйиб қараб қолгач, ичларидан биттаси:

— Хўжа Насриддин, биз сенга қуён олиб келган овчининг қўшнилариинг қўшниларимиз, — деб ичкарига киришибди.

Яна дастурхон ёзиш керак. Хўжа Насриддин бир идишда тўла шўр сувни меҳмонларнинг олдига қўйибди. Меҳмонларнинг жуда ҳам аччиқлари чиқибди. Хўжа Насриддин ўзига аччиқланиб қараб турган меҳмонларга қарата шундай дебди:

— Идишдаги шўрва қуённинг шўрвасининг шўрваси. Қани олинглар...

АГАР ГАП САЛЛАДА БЎЛСА

Хўжа Насриддин билимли инсон эди. Бир куни қўшниси қўлида хат билан Хўжанинг олдига келди. Хатни ўқиш учун Хўжа Насриддинга узатди.

Хўжа Насриддин қараб чиққач хатни қўшнисига қайтариб берди:

— Бошқасига ўқит.

— Нега Хўжам?

— Чунки арабча ёзилган экан, ўқиёлмайман.

— Уят эмасми, Хўжам? Модомики биздан уялмас экансан, бошингдаги саллангдан уялсангчи, — деди.

У одам гапга қанчалик уста бўлса ҳам, Хўжа Насриддин ундан ҳам устароқ эди. Дарҳол бошидаги саллани ечиб қўшнисига узатди ва деди:

—Агар гап саллада бўлса, ол буни кийиб хатни ўзинг ўқи....

ЎЙЛАЙДИГАН КУРКА

Хўжа Насриддин бозорда айланиб юрар экан, бир тўтиқушни жудаям қимматга сотилганини кўриб ҳайрон бўлди.

Югуриб уйига келди. Куркасини ушлаб бозорга олиб келди. Аммо келтирган молига тўтиқушнинг нарҳини ярмидан ҳам оз баҳо бердилар. Бу ҳолдан Хўжа Насриддин асабийлашди ва бақира бошлади:

— Тухумдеккина қушни шунчалик қимматга сотдилар, аммо шундай катта куркага унинг ярим нарҳини ҳам бермаяпсизлар?..

Харидорлардан бири Хўжа Насриддиннинг ёнига келиб унга деди:

— Хўжа, у тухумдеккина қуш гапиради, сенинг қушингчи?

Хўжа Насриддин жавоб берди:

— Меннинг қушим ўйлайди...

ТУЗЛАМАНИ КИМ СОТАДИ?

Хўжа Насриддин тузлаган сабзавотларини эшакка юклаб маҳалларни айланиб сотарди.

Бир куни яна тузламаларни эшагига юклаб, йўлга чиқибди. Аммо ўша куни эшагининг қайсарлиги тутиб қолибди. Хўжа “Тузлама” деб бақирганда эшак ҳам ханграшни бошлармиш.

Хўжа Насриддин бақиролмай қолибди, бақирмаса тузламалар ҳам сотилмайди. Яна бир маҳаллага кирганларида Хўжа яна “Тузлама” деб бақирибди. Эшак қараб турармиди; у ҳам ханграшни бошлаб юборибди. Жуда ҳам аччиқланган Хўжа Насриддин эшакка бақирибди:

— Эй, тузламаларни ким сотяпти, сенми менми?...

БЎРИНИНГ ДУМИ УЗИЛСА...

Хўжа Насриддин бир куни бир дўсти билан овга чиқибди. Бир бўри уясига келганларида дўсти уяга кирмоқчи бўлибди. Ичкарига кирибди ҳам. Хўжа Насриддин ташқарида кутиб турар экан, бир бўри келиб қолибди. Агар ичкарига кирса дўстини парчалаб ташлайди.

Бўри ичкарига кирмоқчи бўлган экан, Хўжа Насриддин уни думидан тортиб қолибди. Орада тўполон бошланибди ва атроф чанг-тўзон бўлиб кетибди.

Дўсти ичкаридан бақирибди:

– Хўжа, намунча тўс-тўполон?

Хўжа:

– Бўрининг думи узилса, кўрасан тўс-тўполонни...

ТАЁҚ БИЛАН ҲОЛВА

Хўжа Насриддин Кўняда айланиб юрар экан, бир ҳолвафурушнинг дўкони олдида тўхтабди ва ҳолваларга қараб қолибди. Дўкончи уни харидор деб ўйлаб ичкарига таклиф этибди.

Хўжа Насриддин ичкарига кирибди ва пештахтанинг устидаги ҳолвага ташланибди. Буни кўрган дўкончи ва шогирди уни роса таёқ билан уриб ташқарига улоқтиришди.

Хўжа Насриддин қишлоғига қайтибди ва Кўняда нима гап, қанақа экан, деб сўраганларга жавоб берди:

– Эй, шунақанги ажойиб бир ерки, у ернинг халқи таёқ билан уриб-уриб ҳолва едирар экан...

СОҚОЛ ВА СОЧ

Хўжа Насриддин қарий бошлабди. Сочлари аста-секин оқарар экан, соқолида бир донаям оқ йўқмиш. Сартарошга бориб соч-соқолини тўғрилатмоқчи бўлиб-

ди. Сочини олдириб бўлганлардан бири:

– Хўжам, сочингиз анчагина оқарибди, лекин соқолингизда бир дона ҳам оқ йўқ, – дебди.

– Сочим соқолимдан йигирма ёш катта, шунинг учун, – дебди Хўжа.

ДУЧ КЕЛСАМ АЙТАМАН

Хўжа Насриддиннинг хотини ҳеч уйда ўтирмас, доимо дайдиб юрар эмиш. Буни кўрган кўшнилари:

– Хўжа, хотининг яхшигина дайди бўлибди. Уйингда топиб бўлмайди, айт уйингда ўтирсин, – деб насиҳат қилдилар.

Хўжа Насриддин кулиб шундай жавоб берди:

– Агар уйимга кириб ўтса унга айтаман!..

НИМА ҚИЛИШНИ ЎЗИМ БИЛАМАН

Бир куни Хўжа Насриддин хуржунини йўқотиб қўйибди ва шубҳаланган кишиларга таҳдид қилиб:

– Хуржунимни тезда топиб олиб келинглар, бўлмасанима қилишни ўзим биламанг!

Хўжанинг нима чора кўришига қизиқиб тезда хуржунини топиб олиб келишди. Улардан бири сўради:

– Хўжам, жуда ҳам қизиқаяпмиз, хуржунингиз топилмасанима қилар эдингиз?

– Эски гиламимни йиртиб, ўзимга янги хуржун тикиб олардим, – деди Хўжа Насриддин.

МЕН ҲАМ ШУНИ ЎЙЛАЯПМАН

Хўжа Насриддин бир куни полизга кириб қўлидаги қопга сабзаотларни сола бошлабди. Шу пайт боғбон келиб қолган экан, Хўжа Насриддиннинг ранги ранг қолмабди. Боғбон сўрабди:

- Хўжа, боғимда нима қидиряпсан?
- Эҳ сўрама дўстим, – дебди Хўжа Насриддин. – Бироз олдин эсан бўрон мени бу ерга олиб келди.
- Шунақами, қопдаги сабзавотларчи?
- Бўронда учиб кетмаслик учун уларни ушлагандим, суғирилиб кўлимда қолди.
- Майли бунисига ҳам тушундим, сабзавотларни қопга ким солди?
- Хўжа Насриддин бу саволни эшитиб сиқилди ва бошини қашиб:
- Сиз келганизда мен ҳам шуни ўйлаётгандим, – дебди.

ОВОЗ ЕТИБ БОРГАН ЖОЙ

- Бир куни Хўжа Насриддин қирга чиқибди ва бор овози билан бақриб югура бошлабди.
- Хўжани бу аҳволда кўрганлар унга бирор нима бўлдимикан деб ўйладилар. Хўжага қўшилиб орқасидан югура бошладилар ва унга яқинлашгач:
- Хўжа Насриддин, нима бўлди, нега бақриб югурияпсан?
 - Товушим қаергача боришини билмоқчи эдим, орқасидан югурияпман.

АҚЛЛИ ХОТИН

- Кунлардан бир куни Хўжа Насриддин хотинидан сўради:
- Бирортасининг ўлик ёки тириклигини қаердан биласан?
 - Хотини:
 - Ўзидан сўраб кўраман...
 - Қандай доно хотинсан-а, бунисини ҳеч ўйлаб кўрмаган эканман, – деди Хўжа Насриддин.

УЗУМ

Кунлардан бир куни Хўжа Насриддиннинг уйида бир таниши меҳмон бўлибди. Кечки овқатдан сўнг бир оз суҳбатлашиб ўтиришгач, чой ва қаҳва ичишибди ва ётар вақт бўлганида меҳмон бир шеър ўқий бошлабди:

Бизнинг эллар, бизнинг эллар,

Ётар чоғи узум ерлар.

Хўжа Насриддин меҳмон узум егиси келганини тушунди ва ётоқхонани кўрсатиб:

Бизда ундай одат йўқдир,

Сабр тағи олтин дерлар.

ҚАРЗ

Маҳалладаги баққол Хўжа Насриддинни ҳар кўрғанида йўлидан чиқиб хижолат қилар эмиш.

Яна бир куни баққол Хўжанинг йўлини кесиб чиққан эди, Хўжа Насриддин асабийлашди:

— Менга қара, сендан қанча қарзим бор? — деб сўради.

Баққол:

— 50 танга.

Хўжа Насриддин баққолнинг ёқасидан олиб деди:

— Эртага келсанг 20 тангасини бераман, икки кундан сўнг 25 тангасини бераман. Қирқ беш тангасидан қутулдимми? Кейинчалик беш тангасини бераман. Эй, сен қанақа юзсиз одамсан? Беш танга учун шунчалик ҳам бўладими? Беш танга мени дўст-душман орасида уялтиришингга арзийдими?...

БЕРМА, ОЛМА

Бир одам пулни жуда ҳам яхши кўрар экан. Бир куни дўстлари билан дарё қирғоғида айланиб юриш-

ган экан, оёғи тойиб кетиб, сувга тушиб кетди. Дўслари ёрдам бергани шошилишти. Бири кўлини узатиб:

– Кўлингни бер, сени тортиб оламан, – деди.

Сувга йиқилган одамнинг боши сувга шўнғиб яна юзага чиқди, аммо ўртоғига кўлини бермади. Бошқаси ёрдам бермоқчи бўлди, яна шу иш такрорланди.

Охири Хўжа Насриддин келди:

– Кўлимни ол, сени тортиб чиқарайин, – деди.

У одам кўлини узатди ва Хўжа Насриддин уни сувдан тортиб чиқарди.

Хўжа Насриддин шерикларига изоҳ берди:

– Унга бер десангиз ҳеч нима бермайди, аммо ол десангиз, шу заҳотиёқ олади.

БАҲОРГА ҲЕЧ КИМ ҲЕЧ НИМА ДЕЁЛМАЙДИ

Хўжа Насриддин бир мажлисда ўтирган эди бир одам:

– Инсонлар қандай ажойиб яратилган-а? Ҳеч нарсага шукр қилишмайди. Қишни совуқ дейдилар, ёзни иссиқ деб нолийдилар.

Хўжа Насриддин :

– Жуда яхши биродар, баҳорга ҳеч ким ҳеч нима дея олмайди.

ХЎЖА НАСРИДДИН ВА ХАСИС

Бир хасис одам Хўжа Насриддиндан:

– Хўжам, пулни жуда ҳам ёқтиришингни эшитиб қолдим. Нима учун? – деб сўраган эди, Хўжа Насриддин дарҳол жавоб берди:

– Сенга ўхшаганларга муҳтож бўлмаслик учун.

ДЕНГИЗ

Хўжа Насриддин денгиз қирғоғида юрар экан, роса чанқабди. Эгилиб бир қултум денгиз сувидан олиб ичибди. Аммо шўр сув ичини ёқибди. Тезда бир чашмага бориб қониб-қониб чучук сув ичибди. Сўнгра тўлқинли денгизга юзланиб деди:

— Нега кўпирасан, сув дегани чашмадаги сувдек бўлади.

ТАЪМИР

Хўжа Насриддин уйини таъмирлатаётган эмиш. Дурадгорга: «Полнинг тахталарини шифтга, шифтнинг тахталарини полга қоққин» — дебди. Дурадгор “Нега?” деб сўраган эди, Хўжа Насриддин:

— Ҳадемай уйланаман, шу нарса аниққи, инсон уйланиганидан сўнг ҳамма ёқ остун-устун бўлади.

ҚАРҒА ВА ҚОЗИ

Хўжа Насриддин бир куни боғига кетаётган экан, йўлда икки боланинг бир қарға учун жанжаллашаётганларини кўриб қолди. Уларга яқинлашиб сўради:

— Бир қарға учун шунча тўполонми?

Болалардан бири жавоб берди:

— Хўжам, ўртоғим елкамга чиқиб қарғани ушлади. Шунинг учун қарға менинг хаққим. Шериғи эътироз билдирди:

— Энг асосийси қарғани кўрқитмасдан ушлаб олиш. Шунинг учун қарға меники.

Хўжа Насриддин кўрдикки, болалар келиша олишмайди. Уларга бир танга бериб қарғани ўзига олди. Болалар рози бўлишди. Хўжа қарғани кўйиб юборди. Қарға учиб бориб бир кўтоснинг икки шохи орасига

қўнди. Хўжа: «Баракалла, менинг омадли қушим. Менга бир қўтос овладинг». Шундай деб Хўжа Насриддин қўтосни етаклаб уйига олиб кетди. Эртасига қўтоснинг эгаси келиб ҳайвонни олиб кетмоқчи бўлди. Хўжа Насриддин қўтосни бермасдан: «Бу қўтос менинг ҳаққим. Уни менинг қушим овлади», деди. Келиша олишмагач қозига боришди. Хўжа қозининг олдига боришдан олдин қозига бир сопол кўзада сариёғ жўнатишини айтганди. Қози қўтосни Хўжа Насриддинга олиб берди. Қози оқшом уйига келгач сариёғдан озгина олиб еди. Эртаси куни қози яна озгина ёғ олиб егач сассиқ бир ҳид тарқалди. Қарасаки, кўзани ости қўтос ахлати билан тўла. Хўжа Насриддинни чақириб сўради:

– Эй уятсиз одам, бу нима қилганинг?

Хўжа хотиржамлик билан:

– Нима бўларди қози жаноблари, қўтос ахлати!

Қози баттар асабийлашиб:

– Менга ахлат едирмоқчи бўлдингми? – деб бўкирган эди Хўжа Насриддин изоҳ берди:

– У ахлатни сен бугун эмас, икки кун олдин – ўша қарорни берганингда еган эдинг.

ЎХШАТИШ

Бир куни Хўжа Насриддиннинг уйига бир одам келибди. Роса суҳбатлашиб ўтиришибди. У одам кетмоқчи бўлган экан Хўжа Насриддин сўрабди:

– Кечирасиз, сизни таний олмадим, кимсиз?

Одам ўзини йўқотиб қўйди:

– Танимаган экансиз, нега шунча вақт гаплашиб ўтирдигиз?

– Мен қаердан билай, – деди Хўжа, – тўнинг тўнимга, салланг салламга ўхшайди. Сени ўзимга ўхшатдим.

ИЧИНИ ТАШИГА ЎГИРИБ ҚЎЙИШАДИ

Хўжа Насриддин ўртоғи билан Оқшаҳарни айланиб юрар эди. Катта бир масжид олдига келганларида ўртоғи баланд минорага боқиб, унинг қандай қурилганини сўради.

Ўртоғининг соддалигини билган Хўжа Насриддин унга шундай жавоб берди:

— Қудуқлар борку, шуларнинг ичини ташига ўгириб қўйишади.

ОҒЗИМ ЙИРТИЛИБ КЕТАЙ ДЕДИ

Хўжа Насриддинни бир мажлисга чақирди. Ҳар хил бўлар-бўлмас гапларни гапира бошлашибди. Афанди зерикди ва бир чеккага ўтиб олиб эснай бошлабди.

Мажлис тугади, ҳамма тарқалар экан Хўжа Насриддинга:

— Хўжам, бирор оғиз гапирмадингиз, умуман оғзингизни очмадингиз, — дейишди.

Хўжа!

— Нимага очмайман? Эснаётим шунақанги очдимки, сал қолса оғзим йиртилар эди, — деди.

ТИКУВЧИЛИКНИНГ ЯРМИ

Хўжа Насриддинни бир тикувчига шогирдликка беришибди. Орадан бир қанча йил ўтгач нимани ўрганганини сўрашди.

Хўжа Насриддин:

— Бу ҳунарнинг ярмини ўргандим. Тикилганларни сўка оламан. Агар умрим етса тикишларни ҳам ўрганаман, — деди.

ҲЕЧ НАРСА

Хўжа Насриддин қозилиги замонида икки одам ҳузурига келишибди. Бири оддий ҳаммол ва бири ҳаммолдан даъвогар одам.

Хўжа Насриддин даъвогардан нима бўлганини айтиб беришни сўрабди. Даъвогар тушунтира бошлади:

— Бу одам елкасига ўтин юклаб кетаётган эди. Оёғи тойиб кетиб йиқилган эди, ўтинлари ерга сочилиб кетди. Мендан ёрдам сўради. Ўтинларни елкасига юклаб қўйсам менга нима беришини сўрадим. У ҳеч нима, деди. Сўнгра унга ёрдам бердим. Ўтинларни юклаб қўйдим ва у ўтинларини манзилга олиб бориб туширди ва пулини олди. Мен ундан келишганимиздек ҳеч нимани талаб қилдим. Аммо келиша олмадик.

Хўжа Насриддин у одамга ҳақсан, деди ва ёнига чақирди.

Даъвогар хурсанд бўлиб ёнига борди.

Хўжа Насриддин ўтирган пўстагини бир учини кўтариб:

— У ерда нима кўраяпсан? — деб сўради.

Даъвогар:

— Ҳеч нима, — деди.

— Жуда яхши, ундай бўлса ҳеч нимани олгинда бу ердан кет, ҳаққинг қолиб кетмасин, — деди Хўжа Насриддин.

ҲАВО

Хўжа Насриддин бир куни Кўняда ваъз ўқир эди. Жамоатга:

— Эй мусулмонлар, — деди. — Биласизларми Кўнянинг ҳавоси билан Оқшаҳарнинг ҳавоси бир-бирига жуда ўхшайди.

Жамоатдагилардан бир сўради:

- Қаердан биласиз Хўжам?
— Қаердан бўлар эди, — деди Хўжа Насриддин, — Оқшаҳарда қанча юлдуз бўлса Кўняда ҳам шунча юлдуз бор.

ХОЛВА

Хўжа Насриддин бир куни ўртоқлари билан суҳбатлашиб ўтирар экан, ун ҳолваси емоқчи эканлигини, аммо ҳеч тайёрлаб ея олмаётганини айтибди.

Суҳбатлашиб ўтирганлардан бири:

— Ҳолва қилиш қийин эмас, хоҳлаган вақтингда пишириб есанг бўладику, — деди.

Хўжа Насриддин:

— Гапинг тўғри, аммо ҳеч ея олмадим. Ун топганимда шакар топилмайди, шакар топилганда ёғ топилмайди. Ишқилиб ея олмадим.

Суҳбатдоши:

— Яхши, аммо умуман учаласини топишнинг иложи бўлмадими?

Хўжа Насриддин жилмайиб жавоб берди:

— Иложи бўлишга бўлди, аммо учаласини топганимда, ҳолва пишириш учун ўзим топилмадим.

ҚАРЗГА ПУЛ

Хўжа Насриддин бир биродари билан бирга сафарга чиқибди. Кеч киргач, дам олиш учун бир қарвонсаройга тушишибди. Овқатланиб бўлишгач, дам олиш учун одамлар тарқалишибди. Ярим кечаси ўртоғи кўлида чироқ билан Хўжанинг хонасига кирибди.

— Хўжа ухляяпсанми? — деб сўради ўртоғи.

Хўжа Насриддин:

— Нима бўлди, тинчликми?

— Хўжам, озгина қарзга пул бериб турсанг.

Хўжа Насриддин бу гапни эшитиб хуррак ота бошлади ва деди:

– Мен ухляяпман, бу гапни кейинроқ гаплашамиз.

ПИШГАН ТОВУҚ ВА БУҒДОЙ

Хўжа Насриддин бир куни Кўняга борибди. Айла-ниб роса чарчаб, ўзига таниш бўлган бир ошхонага кирибди ва товуқ емоқчи бўлибди. Ошхона эгаси товуқ олиб қелиб олдига қўйиб кетди. Хўжа Насриддин иштаҳа билан товуқни еб бўлгач, ҳисоб-китоб қилмоқчи бўлибди. Чўнтагидан ҳамёнини олмоқчи бўлибди, лекин топа олмабди. Сўнгра ҳамёнини уйида унутиб қолдирганини эслабди. Ошхона эгаси Хўжа Насриддинни танигани учун шундай дебди:

– Хафа бўлма Хўжа, бошқа сафар тўларсан.

Орадан ойлар ўтибди. Хўжа Насриддин ниҳоят Кўняга яна борибди. Биринчи бўлиб ошхонага бориб қарзини тўламоқчи бўлибди. Қарзи қанчалигини сўраган экан:

– Юз танга, – дебди ошпаз.

Хўжа шошилиб сўради:

– Эй виждонсиз, товуқларнинг энг каттаси ҳам бир танга эмасу, сен мендан юз танга сўраяпсан, бу қанақаси?

Ошпаз:

– Тўғри айтдинг Хўжам, – дебди. – Мен ҳам билман товуқнинг энг каттаси ҳам бир танга эмаслигини. Аммо сен у товуқни емаганингда эди, у ҳар куни битта тухум туғарди. Сўнгра у тухумларни босиб жўжа очиб чиқарди. Жўжалар ўсиб товуқ бўлар эди, улар ҳам тухум туғарди, сўнгра жўжа очар эди, жўжалар ҳам тухум туғар эди...

Хўжа Насриддин у одамни ҳазиллашяпти деб ўйлади, аммо у пул беришини талаб қилгач, масалани тушунди. Ошхоначи ҳам пул бермаса қозига бориши-

ни айтди. Хўжа ошпазнинг гапига қарши чиқмади ва биргаликда қозига боришди.

У одам бошидан кечирганларини қозига айтди. Қози ҳам уни ҳақли деб ҳукм чиқарди. Хўжа Насриддин:

– Майли пулни тўлайман, аммо озгина муҳлат беринг. Янги ҳайдалган даламга қайнатилган буғдой экандим, ҳосилни сотиб юз тангани тўлайман, – деди.

Қози бу сўзларни эшитиб асабийлашибди:

– Сен мен билан ҳазиллашяпсанми Хўжа, қаерда кўргансан қайнатилган буғдой уруф қилиб экилганини?!

Хўжа Насриддин:

– Қози жаноблари, пишган товукнинг тухум туғишига ишонасизу, қайнатилган буғдойни униб чиқишига нега ишонмайсиз?

ХЎЖА НАСРИДДИННИНГ ЗИЁФАТИ

Кунлардан бир куни Хўжа Насриддин ўртоқларига зиёфат бериш учун чақирибди.

Меҳмонлар келгач хотини Хўжани четроққа чақириб:

– Хўжам, уйда ейдиган бирор нарса йўғу, бу меҳмонларни нимага чақирдинг? – деди.

Хўжа Насриддин кулимсираб:

– Сен асабийлашма, менга бир шўрва товоғини бер, ўзим ҳал қиламан, – деди.

Шўрва товоғини қўлига олган Хўжа Насриддин меҳмонларнинг ёнига борди. Бўш товоқни уларга кўрсатиб деди:

– Дўстларим, айбга буюрмайсизлар, уйимизда на ўтин, на ёғ бор. Агар бўлганида эди, шўрва пиширтириб, шу товоқда сизларга зиёфат берардим.

ЭРКАКМИ, УРҒОЧИМИ?

Хўжа Насриддиндан кўшниси сўради:

– Нуҳнинг кемасида зайтун донасини оғзида олиб келган кабутар эркакмиди ёки урғочимиди?

Хўжа Насриддин кулимсираб:

– Албатта эркак эди, агар урғочи бўлганда эди, оғзини шунча узоқ ёпиб юролмасди.

ХАЁЛДАГИ ШИРИНЛИК

Бир куни Хўжа Насриддиннинг хотини бақлава пиширди. Кечки овқатдан сўнг хотини бақлаваларни олиб келди. Бирга ширинликни ейишар экан хотини:

– Қолганини эртага еймиз, – деб бақлавани олиб кўйди.

Овқатланиб бўлишгач ётишди. Хўжанинг кўзига уйқу келмади. Хаёли ширинликда эмиш.

Чидолмасдан, охири ошхонага кириб бақлавани олиб келди ва хотинини уйғотди.

Хотини:

– Бу нима Хўжам? – деб сўради.

– Гапирмасдан иштаҳа билан есангчи, – деди Хўжа.

Қолган ширинликларни ҳам еб бўлишганидан сўнг:

– Қандай яхши, хаёлимда тургандан кўра қорнимда турсин, – деди Хўжа.

ЭШАКНИ ОЧЛИККА ЎРГАТИШ

Хўжа Насриддин ҳар куни эшагига икки ярим кило арпа берармиш. Бу ортиқча харажат эканлигини ўйлаб қолди. Бироз вақт ўтгач арпани озайтира бошлабди. Дастлаб, икки килога, бироз вақт ўтгач эса бир ярим килога, секин-аста бир килога туширибди. Қарасаки эшакда ўзгариш йўқ.

Ўйлаб кўриб арпани ярим килога туширибди. Орадан бир неча кун ўтибди, аммо эшакда ўзгариш йўқ эмиш. Ва ниҳоят 250 грамм арпа билан ҳам бемалол яшай олади деган қарорга келибди. Эшагига кунига 250 грамм арпа бера бошлабди.

Бир куни қўлида 250 грамм арпа билан охирга кирибди ва қараса эшаги ўлиб ётган эмиш.

— Эҳ эшагим, сени очликка энди ўргатган эдим, ҳозир ўлишнинг вақтимиди? — деди Насриддин.

КИБРЛИ БОЛА

Хўжа Насриддиннинг маҳалласида ўзига жуда ҳам ишонган, кибрли бир бола бор экан. Барча болаларнинг ўйинларини бузар экан. Ҳеч ким уни алдолмасди.

Кунлардан бир куни яна ўша боланинг бошқа болаларни алдаётганини кўрган Хўжа Насриддин унга бир ўйин қилишни хоҳлади. Болани йўлда кўриб қолиб:

— Мен сени алдайман, — дебди.

Бола:

— Мени шу вақтгача ҳеч ким алдолмаган, — деди гурур билан.

Хўжа:

— Сен шу ерда озгина кутиб тургин, мен ҳозир келиб сени алдайман, — дебди.

Хўжа Насриддин ёнидан узоқлашган сари бола ҳам ич-ичидан кулар эмиш.

Бола бироз кутибди. Алданмаслик учун роса ўйлабди, турли хил ўйинларга қарши тайёрланиб турибди.

Орадан анча вақт ўтибди, аммо Хўжа Насриддиндан хабар йўқ эмиш. Кутавериш сиқилиб кетган бола секин-аста сиқила бошлабди.

Шу пайт ўша ердан бир ўртоғи ўтаётган эди. Кибрли болани шу аҳволда кўриб сўради:

— Бу ерда нима қиляпсан?

Бола:

– Хўжа мени алдамоқчи эмиш. Ҳозир келиб сени алдайман деди, аммо кетганича ҳали қайтиб келмади.

Ўртоғи кула бошлабди:

– Хўжа сени жуда ҳам чиройли алдатди. Сени бу ерда соатлаб куттирди, яна қанақа алдасин.

ЮЗ ЙИЛЛИК ТУРМУШ

Хўжа Насриддин бир мажлисда хотинидан нолирмиш. Эсига тушган бутун кўнгилсизликларни айтаётганмиш. Тингловчилардан бири:

– Турмуш қурганингизга неча йил бўлди? – деб сўради.

Хўжа Насриддин:

– Юз йил, – деди.

Одам ҳайратланиб:

– Қанақасига юз бўлсин, Хўжа, ёшингиз қирқда бўлса?

Хўжа Насриддин кулимсираб:

– Тўғри, тўғри, – деди.

– Сен бизни уйимизга келгин ва кунлар, ойлар, йиллар қандай ўтишини кўр!

МУШУК ҚАЕРДА?

Хўжа Насриддин бир куни қассобдан икки кило гўшт олибди. Хотинига:

– Хотин, кечки овқатга бирор чиройлироқ овқат қил, – деди.

Хўжа Насриддиннинг хотини уйда ёлғиз қолгач бутун маҳалла аёлларига ажойиб зиёфат берибди.

Кечки овқатда Хўжа Насриддиннинг олдида бир товоқ булғор оши қўйилгач Хўжа сўради:

– Бу нима хотин, гўшт олгандим шекилли?

Хотини:

— Сўраманг Афандим, ташқарига чиққан эдим. Мушук гўштнинг ҳаммасини еб қўйибди.

Хўжа дастурхондан шахд билан туриб:

— Менга бир таёқ бер. Кунини кўрсатаман мушукни, — деган эди мушук териси қовурғасига ёпишиб бир чеккадан югуриб чиқиб келди. Хўжа Насриддин мушукнинг бу ҳолини кўриб шубҳаланди. Тарозини олиб мушукни тортиб кўрди. Роса икки кило чиқди. Хотинига бақирди:

— Лотин, бу бизнинг мушук бўлса гўшт қаерда, агар гўшт олиб келган бўлсам мушук қаерда?

ДАРДГА ДАВО

Кунлардан бир куни Хўжа Насриддин бозорга кетар экан, маҳалладаги бир ҳазилкаш бола ёнига келиб:

— Хўжам, кечаси ухлаётгандим, бир сичқон оғзимга кириб кетди. Бунинг чораси нима? — деб сўради.

— Чораси осон, — дебди Хўжа Насриддин, — оч бир мушукни оғзингга тиқиб ютун.

ХАТДА ЁЛФОН ЁЗИЛГАН

Хўжа Насриддин бир куни қўшни шаҳарчага кетадиган бўлибди. Бу хабарни эшитган бир қўшнисини Хўжа Насриддиндан қўшни шаҳар қозисига бир хат ва икки тарвуз олиб бориб беришини илтимос қилибди.

Хўжа Насриддин йўлда иссиқдан бироз қийналибди. Тарвузлардан бирини сўйиб ебди. Шаҳарчага келиб қозига омонатларни топширибди. Хат билан бир донна тарвузни берибди. Қози дастлаб раҳмат айтибди, мактубни ўқиб кўргач эса:

— Хўжа, хатда икки тарвуз ёзилган, биттаси қаерда? — деб сўради.

Бунақанги саволни кутмаган Афанди ҳаяжонланиб:
— Тавба қилдим, хат йўл бўйи қўйнимдайди, ик-
кита тарвуз борлигини, бирини сўйиб еганимни бу
қози қаердан билдийкин?

Аммо ўзини йўқотмасдан деди:

— Тарвуз бир дона эди. Хат аниқ ёлғон гапиряпти.

АЛБАТТА ОНАСИ ЎРГАТГАН

Хўжа Насриддиннинг жуда ҳам бебош бир бузоғи
бор эди. Бир куни боққа кириб ҳамма ёқни пайҳон
қилибди. Хўжа қўлига каттакон таёқ олиб сигирни ура
бошлабди. Хотини:

— Хўжам, сигирда нима айб? Боққа у кирдими,
бузоқми? — деб сўради.

Хўжа Насриддин сигирни уриб хотинига жавоб
берди:

— Кичкинагина бузоқнинг бунақа ишларга ақли
етмайди. Бу бебошликни албатта онаси ўргатган.

ЭНДИ ХУРЖУННИЯМ ТАШИСИНМИ?

Хўжа Насриддин бир куни бозорга кетаётган экан.
Кийим-кечак, озиқ-овқат — ҳамма харажатларини би-
тириб бозор қилиб бўлди. Кечга яқин қишлоққа қайта
бошлабди. Йўл узоқ. Эшагига миниб хуржунини қўлига
олди.

Атрофидагилар:

— Хўжам, хуржунни нега қўлингга олдинг? Эшак-
ни ўстига қўйсангчи, — дедилар.

Хўжа шундай жавоб берди.

— Қандай инсофсиз одамсизлар? Эшак ўзи мени
қийналиб олиб юрибди. Энди хуржунниям ташисин-
ми?

Тўхлиев Муҳаммадамин Валижон ўғли 1989 йил Фарғона вилояти Олтиариқ тумани Жўрак қишлоғида туғилган. Дастлаб Олтиариқ туманидаги 40-ўрта мактабда бошланғич таълимни тамомлаб, Фарғона шаҳридаги 1-иқтидорли болалар мактаб-интернатида таълим олди.

Ҳозирги кунда Тошкент давлат Шарқшунослик институтининг 3-курс талабаси. Ушбу сизга тақдим этилаётган китоб унинг таржимачилик соҳасидаги илк китобидир.

Адабий-бадий нашр

**БАДҚОВОҚ ИНСОНЛАРГА
АЧИНАМАН**

(Насриддин Афандидан ҳикматли латифалар)

Беш муҳаррир: Амир Худойбердиев
Бадий муҳаррир: Абдумурод Холмурод
Мусаҳҳиҳа: Сумайро Мурод қизи
Ношир: Юсуфжон Жабборов

“Насаф” нашриёти, 730018, Қарши шаҳри,
Мустақиллик шоҳ кўчаси, 22-уй. Шартнома №40.
Нашриёт лицензия рақами № АІ 139.

Босишга 01.10.2010 й.да рухсат этилди. Бичими 60x84 1/16.
Ҳажми 4,0 б.т. Буюртма рақами 01.

«NABIL-PI.US» босмаҳонаси
Тошкент ш., Қорасарой кўчаси, 324-уй.